

Гура О. А.
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

СТАНОВИЩЕ ЮДЕЙСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПОВОЄННОГО ЧАСУ (1944 – СЕРЕДИНА 1960-Х РР.)

Певна лібералізація державно-церковних взаємин у перші повоєнні роки не стосувалася юдейських об'єднань. Зростання релігійності населення, збільшення кількості віруючих, посилення еміграційних настроїв євреїв змушували державно-партійну верхівку з особливою пильністю ставитися до юдейських громад, що перебували в межах впливу Ради у справах релігійних культів (далі РСРК). Щоб загальмувати еміграційні процеси, радянське керівництво прийняло таємну директиву «Про стримування реевакуації єврейського населення в західні райони України», що на практиці отримала зворотну реакцію [1, с. 577]. Еміграція євреїв, в т.ч. нелегальна, набирала обертів через прояви антисемітизму, справжні масштаби якого замовчували. Зафіксовано випадки нетолерантного ставлення до єврейської нації як місцевого населення, так і влади.

Одним із найважливіших завдань радянської влади в середині 1940-х рр. було кількісне скорочення юдейських громад. Саме тому передумовою офіційного визнання та реєстрації релігійних об'єднань стало встановлення ступеня лояльності до політики керуючих структур. Державні органи та посадові особи доволіно трактували нормативно-правові документи і вирішували питання обліку громад на власний розсуд. Крім того, цю процедуру ускладнювала бюрократична тяганина, що, врешті-решт, призводила до відмови юдейській громаді у реєстрації чи закриття синагоги. Тобто, облік релігійних об'єднань, молитовних будинків та духовенства мав дозвільний характер.

Така ситуація вплинула на темпи відновлення релігійно-церковного життя. Станом на 1 жовтня 1945 р. в Україні було

zareєстровано 59 діючих синагог. З них лише 5 було відкрито за рішенням РСРК [2, арк. 102–105]. Інші почали працювати ще до створення інституту Уповноважених Ради. Загалом, впродовж 1946 – першої половини 1947 р., за рішенням союзних органів було закрито 9 синагог [3, арк. 358].

Крім реєстрації юдейських громад, союзний уряд та РСРК втручалися і в діяльність релігійних об'єднань. У їхній роботі влада вбачала «націоналістичні прояви», «нерелігійний стиль», що найчастіше призводило до розпуску правління релігійної громади. Рабинам забороняли виконувати їхні обов'язки або ж запроторювали до в'язниць.

Щоб зруйнувати організаційну структуру юдаїзму і послабити його вплив на віруючих, державно-партійне керівництво влаштувало наступ на міньяни. Працівники РСРК надавали їм невласливих характеристик. В інструкціях Ради міньяни називали незареєстрованими релігійними групами, хоча насправді це були форми молитовних зібрань віруючих. Найпоширенішим методом боротьби з міньянами стали штрафи та виселення віруючих в інші населені пункти.

Після утворення держави Ізраїль єврейське населення країни активізувалося, що спонукало органи влади до масових анти-єврейських заходів. Копітка робота з підвищення кваліфікації уповноважених, махінації з дозволами на утримання синагог, контроль над внутрішніми процесами в громадах, штучні перешкоди (заохочення працювати під час релігійних свят, відрухання з вищих навчальних закладів) для відвідування молитовних будинків, посилення атеїстичної пропаганди серед молоді свідчило про дотримання курсу на упослідження юдаїзму. Як наслідок, на початку 1950-х рр. відзначаємо спад релігійної активності віруючих у центральних та південно-східних регіонах України. Проте ця ситуація суттєво не вплинула на зменшення прибутків юдейських громад. Не мали успіху і державні методи регулювання випічки маці, запроваджені, щоб позбавити синагоги основного джерела доходів.

З приходом до влади М. Хрущова держава розпочала поступово корегувати свою політику щодо церкви та релігії. Характерною ознакою цього періоду у державно-церковних взаєминах стало те, що розпорядження партійних органів стосовно релігії набули нормативних властивостей як для партійних комітетів,

так і для державних органів [4, с. 2]. Одним зі свідчень таких змін стала відома постанова КЦ КПРС «Про помилки у проведенні науково-атеїстичної пропаганди серед населення» від 10 листопада 1954 р. З одного боку, вона вказувала на неприпустимість переслідування віруючих та духовенства, втручання у діяльність та внутрішнє життя релігійних громад, з іншого – визнавала необхідність подолання релігійності [5, с. 130–134]. Нормативність цієї постанови підтверджує те, що вона ввійшла у збірник «Законодавство про релігійні культу».

Лояльність чи ворожість радянського керівництва до юдеїв залежали і від політичного клімату на етнічній батьківщині останніх. Відновлення дипломатичних відносин із Ізраїлем у 1953 р. сприяло послабленню антирелігійного тиску і, як наслідок, розширенню мережі юдейських громад, активізації діяльності віруючих, посиленню еміграційних настроїв [6, арк. 130]. Суецький конфлікт 1956 р., навпаки, став каталізатором чергового наступу на юдеїв [7, арк. 21–22].

Нова антиюдейська хвиля, що розпочалася у 1958 р., майже повністю ліквідувала всі попередні зусилля релігійних об'єднань. Антирелігійну політику, здійснювану під гаслами утвердження науково-атеїстичного світогляду, супроводжували безпідставні порушення прав юдеїв, відверте адміністрування, часто – репресивні заходи. Контроль над синагогою був тотальним. Частину єврейських кладовищ було закрито, юдаїзм активно критикували у ЗМІ. Потужний партійно-державний механізм був зорієнтований і на істотне скорочення мережі релігійно-церковних інституцій. З 1959 р. по 1964 р. було знято з обліку близько 34 % юдейських громад, з 1957 р. по 1962 р. – 29 % незареєстрованих груп віруючих.

Починаючи з 1960-х рр. ЦК КПРС та союзні уряди прийняли низку документів, спрямованих проти релігії, зокрема, постанову ЦК КПРС «Про заходи по ліквідації порушень духовенством радянського законодавства про культу» (січень 1960 р.), постанову Ради Міністрів СРСР «Про посилення контролю за виконанням законодавства про культу» (березень 1961 р.), «Інструкцію по застосуванню законодавства про культу» (березень 1961 р.) [8, арк. 1; 40].

Державний тиск на громади спричинив суперечливі тенденції у юдейському середовищі. З одного боку, розмивалися межі

релігійності у свідомості віруючих, з іншого, збільшилася кількість міньянів та охочих брати участь в обрядах. Питання про переслідування юдеїв у СРСР обговорювали міжнародні організації. Проте реального впливу на покращення ситуації у релігійній сфері вони не мали.

Утворення Ради в справах релігії ознаменувало новий етап у державно-церковних взаєминах. Новостворений орган почав повністю контролювати юдейські об'єднання, переставши виконувати функції посередника між церквою та державою.

Список літератури:

1. Войналович В.А. Парти́но-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940 – 1960-х років: політичний дискурс / Віктор Анатолійович Войналович. – К. : Світогляд, 2005. – 741с.
2. ЦДАГО України, м. Київ Ф. 1 Центральний Комітет Комуністичної партії України (особливий сектор – секретна частина). 1917–1991 рр. оп. 23, ч. 1 Спр. 1640. Інформації, звіти, довідки про роботу уповноваженого у справах релігійних культур при РНК СРСР по Українській РСР, 1945 р., 207 арк.
3. ЦДАГО України, м. Київ Ф. 1 Центральний Комітет Комуністичної партії України (особливий сектор – секретна частина). 1917–1991 рр. оп. 23, ч. 2 Спр. 4556. Звіти про роботу, довідки та інші матеріали уповноваженого ради у справах руської православної церкви і у справах релігійних культур при Раді Міністрів СРСР по УРСР, 1947 р., 139 арк.
4. Одинцов М. Хождение по мукам. 1954–1960 годы / Михаил Иванович Одинцов // Наука и религия. – 1991. – № 7. – С. 2–3.
5. Про релігію і атеїстичне виховання: збірн. документів і матеріалів / Упоряд., вступ. ст. і примітки Б. О. Лобовика, Р. С. Приходька. – К. : Політвидав України, 1979. – 260 с.
6. ЦДАГО України, м. Київ Ф. 1 Центральний Комітет Комуністичної партії України (особливий сектор – секретна частина). 1917–1991 рр. оп. 24, ч. 2 Спр. 4494. Довідки відділів ЦК КП України, інформації обкомів КП України, Уповноваженого Ради у справах руської православної церкви при РМ СРСР по УРСР та Уповноваженого Ради у справах релігійних

культів при РМ СРСР по УРСР про церкви, релігійні свята, сектантські релігійні громади та інші питання, 1957 р., 366 ак.

7. ЦДАВОВ України, м. Київ Ф. 4648 Уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР в Українській РСР. 1943–1993 рр. оп. 2 Спр. 248. Інформації, доповідні записки та довідки Уповноваженого Ради по УРСР, надані у вищі урядові та партійні органи республіки про релігійну ситуацію, про процеси та явища, що відбуваються в релігійних організаціях за 1958 рік, 1958 р., 33 арк.
8. ЦДАВОВ України, м. Київ Ф. 4648 Уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР в Українській РСР. 1943–1993 рр. оп. 4 Спр. 304. Інформаційні звіти уповноваженого Ради по Вінницькій, Закарпатській областям за 1961 рік, том 1, 1961 р., 210 арк.

Зелінський І. В.

*студент VI курсу магістратури
історичного факультету*

Навчально-науковий інститут післядипломної освіти
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

ВОЄННІ КОМПАНІЇ БУЗЬКИХ КОЗАЦЬКИХ ПОЛКІВ

З кінця XVIII ст. на південних теренах України діяла унікальна у своєму роді військова формація – Бузьке козацьке військо. Із початком нової війни з Османською імперією російський уряд вирішив вкотре скористатись тими, чий стан наводив жах на ворогів, а саме козацьким військом. До складу, з якого формувалось Бузьке козацьке військо, входили колишні запорожці, вихідці з «польської» України та донці, які були звільнені від повинностей та плати в казну імперії, натомість вони платили кров'ю в бойових діях [8, с. 50].

При вивченні питання майже 130-річного існування Бузького козацького війська, можна виділити три етапи.